

УДК 331.5-027.1 (477)

Бондаревська Ксенія Валентинівна

кандидат економічних наук, доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Дробот Анна Сергіївна

магістр спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В СВІТІ CURRENT TRENDS IN THE LABOR MARKET IN THE WORLD

***Анотація.** В статті проаналізовано сучасний розвиток світового ринку праці в умовах глобалізації.*

Надано характеристику економічної активності населення та ринку праці в Україні та світі. Визначено вплив глобалізаційних процесів на трансформацію ринків праці країн. Саме ці процеси спонукають країни світу активізувати зусилля у напрямку координації політики у соціально-трудої сфері, зумовлюють активізацію державного регулювання сфери використання праці.

Обґрунтовано, що глобалізація економіки є наслідком поглиблення міжнародного поділу праці, який спричиняє диференціацію економічної діяльності, розширення різних форм співробітництва й обміну результатами діяльності між країнами, виступає об'єктивною умовою розвитку світового ринку.

***Ключові слова:** ринок праці, економічно активне населення, попит, пропозиція, зайнятість.*

Summary. *The article analyzes the modern development of the world labor market in the context of globalization.*

The characteristics of economic activity of the population and the labor market in Ukraine and in the world are given. The influence of globalization processes on the transformation of labor markets of countries is determined. These processes prompt the countries of the world to intensify efforts to coordinate policies in the social and labor sphere, which lead to the activation of state regulation of the sphere of labor use.

It is substantiated that the globalization of the economy is a consequence of the deepening of the international division of labor, which causes differentiation of economic activity, expansion of various forms of cooperation and exchange of results of activity between countries, which is an objective condition for the development of the world market.

Key words: *labor market, economically active population, demand, supply, employment.*

Постановка проблеми. Глобалізація – яскрава тенденція розвитку сучасного суспільства. Незважаючи на антиглобалізаційні рухи та популяризацію глобалізаційних ідей, планетарний вимір прогресу супроводжується формуванням єдиного інформаційного, фінансово-економічного, освітнього та трудового міграційного простору. Процеси глобалізації мають великий вплив на сферу зайнятості та розвиток ринку праці. Його сприйнятливий та дискусійний характер зростає, оскільки зайнятість відіграє все більш важливу роль для прогресивних змін у суспільстві. Це соціально значущий процес, який надає кожній працездатній людині можливості для самореалізації, отримання засобів існування та задоволення потреб вищого порядку. Наслідки впливу глобалізації на ринок

праці та зайнятість мають бути визначені на основі аналізу стану їх розвитку в різних країнах світу. Різниця чи подібність між країнами підтверджує їх конкурентоспроможність у глобальному просторі вільного руху ресурсів.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед зарубіжних і вітчизняних вчених є автори, які комплексно досліджують закономірності розвитку світового ринку праці на глобальному рівні. Особливої уваги заслуговують праці таких вчених, як А. Аткинсон, О. Білорус, Д. Богиня, А. Брандоліні, С. Бхалла, Б. Гослінг, Е. Лібанова, С. Сіденко, А. Колот, О. Грішнова, С. Пирожков, В. Новицький, В. Колесов, О. Бутнік-Сіверський, Г. Осіпов, Б. Кузик, Ю. Яковець, Дж.Белл, Б. Міланович, А. Поручник, М. Равальйон, Г. Файербах, Х. Сала-і-Мартін, М. Фостер, М. Пірсон та ін.

В їх роботах розкриваються механізми функціонування глобального ринку праці та транснаціоналізації його національних підсистем; аналізуються масштаби світових і регіональних міграційних процесів, професійно-кваліфікаційна і вікова структура глобальних трудових ресурсів; досліджуються процеси соціалізації світової економіки і соціальна відповідальність бізнесу, напрями інтеграції України у світовий ринок праці, а також різноманітні аспекти регулювання соціально трудових відносин на наднаціональному рівні.

Метою статті є системна характеристика сутності і структури сучасного світового ринку праці, його основних сегментів, а також визначення ключових тенденцій його розвитку та трансформаційних змін в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація світу має різний вплив на ринок праці та зайнятість. Більше того, останнє відіграє свою роль у поглибленні глобалізаційних процесів.

Для систематизації інноваційних змін у сфері зайнятості та розвитку ринків праці їх можна класифікувати за тенденціями:

1) вплив на ціннісні та психічні характеристики населення, трансформовані в різних трудових поведінках та стратегії господарської діяльності населення;

2) вплив на формування відносин (на місцевому, регіональному, національному та глобальному рівні), а насамперед, соціальному і трудовому з розрізненням географічної належності учасників;

3) вплив на форми та можливості формування відносин: нові технології, дистанційне спілкування, прогресивна логістика (рух необхідних ресурсів), можливість оплати праці та різні послуги незалежно від місця проживання тощо;

4) вплив на механізми державного регулювання ринків праці та зайнятості з розвитком спільних нормативно-правових полів , правові документи на захист прав працюючих мігрантів та членів їхніх сімей), запровадження спільних стандартів соціального захисту тощо ;

5) вплив на розвиток спільного ринку, окремі просторові утворення, регіони, що включають транскордонний простір (як правило, між прикордонними регіонами), міжнародний простір.

Слід враховувати основні світові тенденції розвитку ринку праці та зайнятості. Вони вивчаються українськими вченими не так часто, як внутрішні процеси на ринку праці, але залишаються актуальним об'єктом дослідження, зокрема, з точки зору міжнародного порівняння та вивчення зарубіжного досвіду. Хоча ситуація в Україні щодо розвитку ринку праці та зайнятості часто розглядається критично, необхідно усвідомити, що вона обумовлена:

- по-перше, усталеною критикою наукового та соціального мислення з відхиленням (підсвідомим ігноруванням) позитивних досягнень;

- по-друге, геополітичне положення нашої держави з сусідством більш розвинених держав є серйозним викликом та ризиком втрати трудового потенціалу.

Незважаючи на конкурентні втрати ринку праці в Україні для сусідніх та інших країн ЄС, значними перевагами є його розташування на європейському континенті зі сталими традиціями економічної діяльності, консолідація прав людини та демократичні принципи.

Якщо мислити глобально, у світі все ще існує багато проблемних суспільств, де можливості працевлаштування дуже обмежені. Міжнародна спільнота, представлена міжнародними організаціями, зокрема Міжнародною організацією праці, Міжнародною організацією міграції, докладає значних зусиль для просування ідей гідної праці, максимального залучення людей до різних видів діяльності, незалежно від трудових можливостей (можливості працевлаштування людей з особливими потребами). Особливою проблемою є порушення дитячої праці, спричинене інтересами тіньового бізнесу із залученням тих, хто визначає поведінку суб'єктів ринку із заощадженнями на всіх статтях витрат [1].

Основними діями міжнародних організацій, владних структур провідних країн світу є формування єдиного регуляторного правового поля. Інформаційний портал NORMLEX представляє цікаві дані про кількість ратифікованих міжнародних нормативно-правових документів, що стосуються сфери зайнятості та підтримуваних Міжнародною організацією праці.

На рисунку 1 наведена інформація, що в 2017 році різними країнами було здійснено понад 8000 ратифікацій. Показник постійно збільшувався, набираючи найвищі темпи прискорення у 2011-2012 роках.

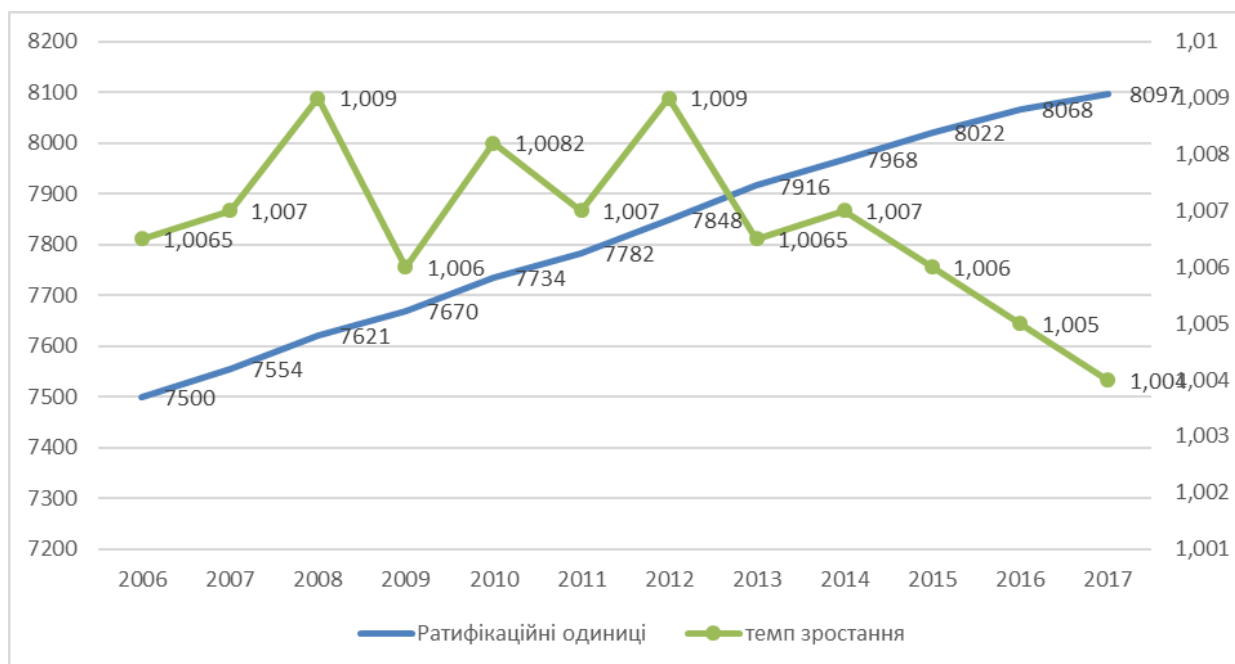

Рис. 1. Ратифікація міжнародних нормативно-правових документів у сфері світової зайнятості у 2006-2017 рр.

Джерело: складено авторами на основі джерела [2]

Значна кількість країн світу ратифікувала наступні конвенції [2]:

- Конвенція про заборону та негайні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182, 1999 (181 країна);
- Конвенція про примусову чи примусову працю № 29 1930 р. (178 країн);
- Конвенція про дискримінацію в галузі праці та професій № 111, 1975 р. (175 країн);
- Конвенція про рівну оплату праці чоловіків і жінок № 100, 1957 р. (173 країни);
- Конвенція про мінімальний вік для зайнятості № 138, 1973 (170 країн).

Ці документи мають тривалий період дії. Деякі з них були оновлені додатковими протоколами. Україна також ратифікувала згадані міжнародні

нормативно-правові акти. Їх реалізація у національній науковій галузі дає змогу захищати права населення у сфері зайнятості навіть за умов недостатньо розвиненої судової системи шляхом звернення до міжнародних організацій з прав людини.

Доцільно проаналізувати глобальні тенденції розвитку ринку праці та зайнятості. За думкою Р. Стаканова, у другому десятилітті ХХІ століття зберігаються значні диспропорції на світовому ринку праці, які особливо загострилися з початком світової економічної кризи 2008 року; обсяги безробіття залишаються суттєвими, категорії працівників, які тривалий час залишаються без роботи, розширюються в абсолютних показниках; високий рівень безробіття серед молоді різко зростає після 2008 року; найбільшу небезпеку для глобального економічного розвитку становить скорочення зайнятості серед висококваліфікованих робітників, зростання продуктивності праці яких має вирішальне значення для сталого розвитку в постіндустріальних суспільствах [3].

Авторитетним джерелом статистичних даних при оцінці частини праці та зайнятості є Індекс людського розвитку (ІЛР). Глобальну ситуацію наочно демонструє порівняння між групами країн. Порівняння показника рівня зайнятості у 2017 році може бути прикладом цього в контексті країн, розділених за рівнем людського розвитку (Україна входить до групи країн з високим рівнем людського розвитку за рахунок високого рівня показників освіти). Цей показник враховується при обчисленні Індексу людського розвитку. На рисунку 2 видно, що значення показника рівня зайнятості не є визначальним для розвитку держави. Група країн з дуже високим показником людського розвитку забезпечується цією перевагою швидше якісними показниками економічної активності та життєвої активності суспільства, ніж

кількісними. Це рівень освіти та обсяги ВНД (Норвегія, Австралія, Швейцарія, Німеччина, Данія, Сінгапур, Нідерланди тощо).

Рівень зайнятості значно вищий в середньому на 6,7% для країн з високим показником рівня людського розвитку, включаючи Україну; однак вона не повністю трансформується в показники економічного та інноваційного розвитку.

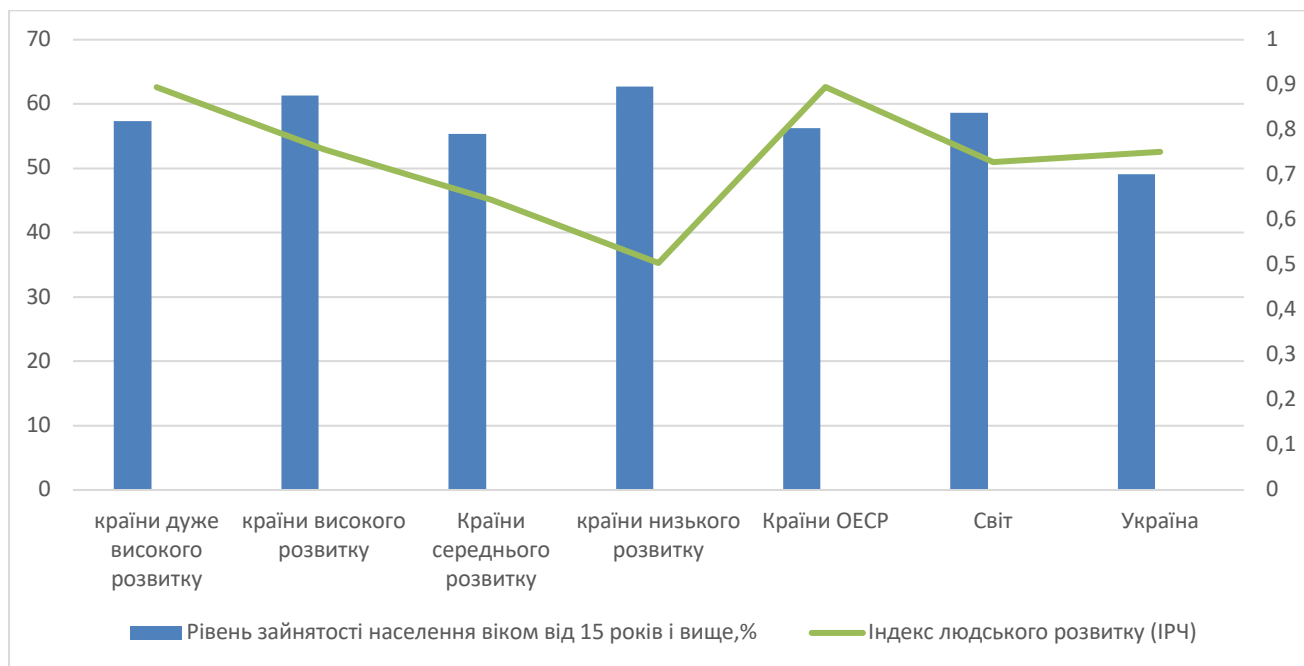

Рис. 2. Рівень зайнятості в різних групах країн світу співвідношення до Індексу людського розвитку, 2017 рік

Джерело: складено авторами на основі джерела [6]

Найвищий рівень зайнятості характерний для країн з низьким рівнем людського розвитку (Свазіленд, Сирія, Ангола, Танзанія, Нігерія, Камерун тощо з 148 позицій). Ці результати можуть бути частково обумовлені упередженим статистичним обліку, а частково - збереженням відсталих (доіндустріальних) форм зайнятості в промисловості та сільському господарстві.

Згідно офіційних даних, частка зайнятого населення, яка отримує менше 3,10 доларів за паритетом купівельної спроможності на день, становить 68,4% для країн з низьким показником людського розвитку. Цей індикатор наочно показує, наскільки поляризований сучасний світ відповідно до рівня соціально-економічного розвитку. Це має прямий вплив на ринки праці та зайнятість у глобальному вимірі. Про можливість розвитку трудового потенціалу, самореалізації, безперервного розвитку з інвестиціями в особистий людський капітал, формування соціального капіталу тощо з низьким рівнем заробітної плати говорити досить важко.

В усьому світі близько 30% населення світу заробляє менше 3,10 доларів за паритетом купівельної спроможності на день. Частка таких осіб в Україні досить низька. На нашу думку, значною проблемою для України є упереджене представлення реального рівня заробітної плати вітчизняною статистикою. Тіньова система заробітної плати стала дуже міцною в Україні. Тому існує недостатня порівнянність показників бідності населення з соціальною напругою (самооцінка їх матеріального добробуту домогосподарствами), з одного боку, і відносно низька частка низькооплачуваних працівників, з іншого боку, що, однак, є задовільним показником у порівнянні з сусідніми країнами.

Ще один важливий показник функціонування ринку праці - рівень безробіття, в тому числі серед молоді. Ситуація щодо цього показника відрізняється в різних країнах світу (рис. 3). Міжнародні порівняння щодо безробіття є особливо важливими для українського суспільства. У 2017 році офіційний рівень безробіття серед молоді в Україні був 23,3%, що перевищує середню світову величину. Показник становить 12,2% для країн з дуже низькими темпами людського розвитку, але він недостатньо репрезентативний, оскільки облік ведеться в дуже обмеженій кількості країн.

Тобто Україна в цьому плані є «лідером» з негативної сторони, хоча досить високий рівень безробіття серед молоді характерний також для багатьох країн групи з дуже високим та високим індексом людського розвитку. Цей показник значно відрізняється для країн різних груп. Наприклад, в групі країн з дуже високим рівнем безробіття молоді спостерігаються коливання в межах 42,8% (Греція) - 0,5% (Катар).

Серед інших країн з високим рівнем безробіття серед молоді виділяють:

- групи країн з дуже високим показником: Греція, Іспанія, Хорватія, Італія, Чорногорія, Кіпр, Саудівська Аравія, Португалія, Франція, Фінляндія, Бельгія, Ірландія, Швеція;
- групи країн з високим показником: Боснія і Герцеговина, Лівія, Македонія, Сент-Люсія, Сербія, Вірменія, Туніс, Йорданія, Албанія;
- групи країн із середнім показником: Південно-Африканська Республіка, Намібія, Палестина, Габон, Єгипет, Ірак;
- групи країн з низьким показником: Свазіленд, Соломонові острови, Мавританія, Гамбія, Мозамбік.

Зростання безробіття серед молоді в більшості країн з високим індексом людського розвитку визначається додатковим тиском на внутрішні ринки праці з боку мігрантів.

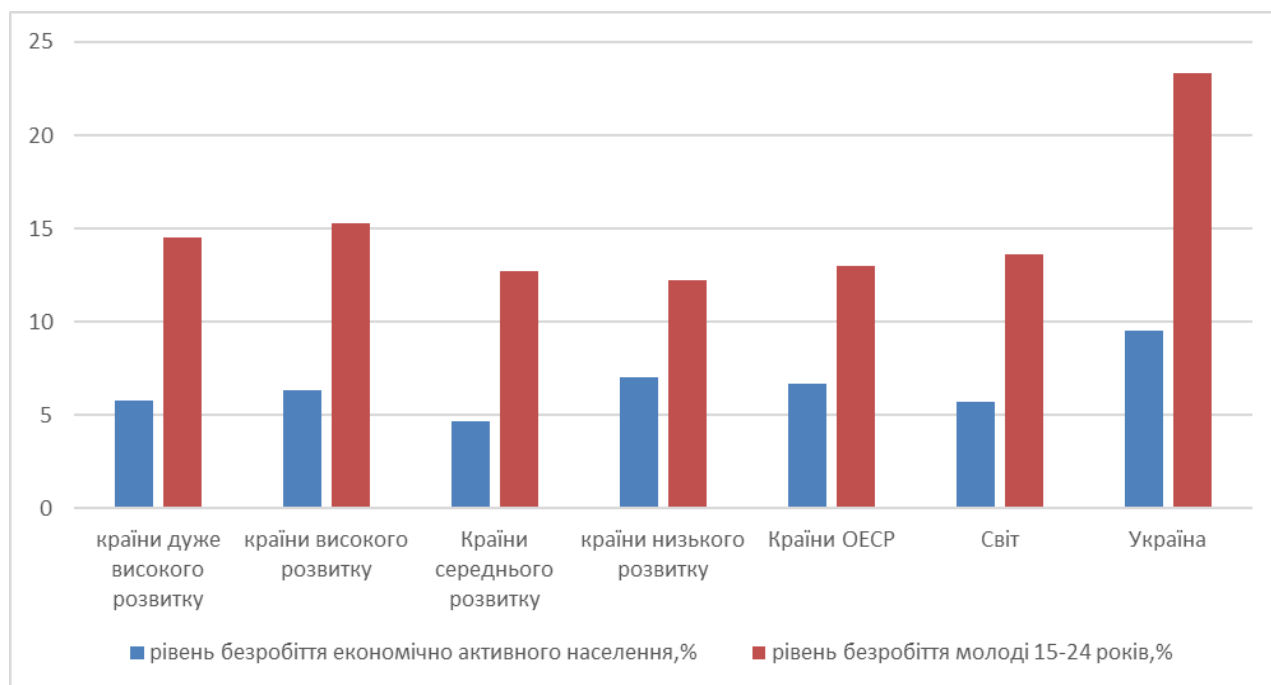

Рис. 3. Рівень безробіття, в тому числі серед молоді в різних групах країн світу, 2017 рік

Джерело: складено авторами на основі джерела [6]

Щоб зробити певний висновок в аналізі світових тенденцій розвитку ринку праці та зайнятості, слід визначити основні наявні проблеми (табл. 1). На проблему структурних перетворень зайнятості в розвинених країнах із дефіцитом персоналу варто звернути особливу увагу. Як відомо, ринки праці розвинених країн функціонують більш динамічно. Вимоги гідної праці для цих країн є надзвичайно важливими, тоді як дотримання принаймні базових стандартів безпеки є головним досягненням для країн, що розвиваються.

Таблиця 1

Основні проблеми розвитку світового ринку праці

№	Проблема	Зміст проблеми	Рішення проблеми
1	Чутливість національних (регіональних) ринків праці до глобальних кризових явищ	Сильна залежність внутрішнього ринку праці від суміжних сфер - фінансових, інвестиційних,	Впровадження ефективної державної політики зайнятості із формуванням резервів

		політичних (включаючи військові конфлікти, соціальні вибухи) сильно дестабілізує ситуацію в контексті глобальних проблем.	ресурсів у періоди глобальної зміни кризи.
2	Соціальна поляризація країн світу	Значні прогалини між країнами в плані їх розвитку визначають різні трудові можливості, реалізацію бізнес-ідеї, творчу діяльність, яка порушує права людини, пов'язані з розвитком особистості.	Створення можливостей для переїзду між регіонами та країнами з метою пошуку кращих умов праці, навчання та бізнесу.
3	Концентрація трудової міграції в найбільш розвинених країнах світу	Привабливість найбільш розвинених ринків праці для трудових та освітніх мігрантів чинить надмірний тиск на їхню інфраструктуру та ще більше поляризує різні країни світу з точки зору їх розвитку.	Впровадження ефективної міграційної політики держави, що обмежує імміграційні процеси та частковий протекціонізм трудових прав постійного населення.

Джерело: складено авторами на основі джерела [8]

Висновки. Світовий ринок праці розвивається у двовекторному напрямку: у цілісній орієнтації на мету сталого людського розвитку та як відокремлена конкретними пріоритетами різних країн та інтеграційних утворень складова. Глобалізація у сфері праці та зайнятості супроводжується посиленням розвитку міграційних процесів. За офіційними даними, частка міжнародних мігрантів зараз становить близько 3% світового населення. Частка мігрантів у структурі населення величезна для багатьох суспільств. Можемо бачити це на прикладі таких країн як : Ліхтенштейн, Андорра, Монако, Люксембург, Швейцарія, Україна.

Питання підвищення конкурентоспроможності внутрішнього ринку праці стоїть на порядку денному для більшості країн, включаючи Україну,

зокрема в контексті втрати інтелектуального потенціалу, особливо серед молоді, з високою міграційною активністю.

Серед ключових напрямів вирішення сучасних проблем функціонування ринку праці доцільно виділити впровадження ефективної державної політики зайнятості із формуванням резервів ресурсів у періоди глобальної зміни кризи; створення можливостей для переїзду між регіонами та країнами з метою пошуку кращих умов праці, навчання та бізнесу; впровадження ефективної міграційної політики держави, що обмежує імміграційні процеси та частковий протекціонізм трудових прав постійного населення.

Література

1. Близнюк В. Метаморфози ринку праці: глобальні тенденції та вітчизняні особливості / В. Близнюк // Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість: [монографічний збірник] / за ред. В. Гейця, А. Гриценка. К. : ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2018. С. 89–109. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/2.pd>.
2. NORMLEX 2019 - Інформаційна система міжнародних норм праці. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEX_PUB. (дата звернення 20.03.2020).
3. Стаканов, Р.Д. (2013) Глобальний ринок праці в контексті міжнародної міграції робочої сили // Актуальні проблемні міжнародні відносини. 115, 94–99.
4. Петренко, К. В., Пігул, В. В. (2015): Особливості формування та розвитку світового ринку праці. 12, 37–42.

5. Осокіна, В. В., Руденко, Н. В. (2011): Вплив глобалізації світової економіки на вплив глобальних економік на розвиток місцевих ринків. Стратегія розвитку України, 1, 150–153.
6. Садова У. (2005) Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку : [монографія] / У. Садова. Львів: ІРД НАН України. 408 с.
7. Human Development Report (2018). Human Development for Everyone. The United Nations Development Programme (UNDP). http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf. (Accessed 21st March 2020).
8. Employment distribution by status in employment (by gender) – ILO modelled estimates, November (2018). International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page27.jspx?subject=ILOES&T&indicator=EMP_2EMP_GENDER_STE_DT&datasetCode=A&collectionCode=ILOEST. (Accessed 21st March 2020).
9. International migration report highlights (2018). United Nations, New York. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf. (Accessed 21st March 2020)
10. Labour productivity – Output per worker (GDP constant 2011 international \$ in PPP) – ILO modelled estimates, November 2018. International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page27.jspx?subject=LPY&indicator=GDP_211P_NOC_NB&datasetCode=A&c (Accessed 21st March 2020).